

ÇEVRE VE EKOLOJİ KAVRAMLARININ EKOLEŞTİREL VE KAPİTALİST SÖYLEM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Sezgin TOSKA¹

Öz: Son dönemde yazın dünyasında gelişimini ve etkinliğini arttıran ekoeleştiri, (ecocriticism), insan merkezli düşünce sistemi ve yaşam tarzlarının ekolojik yıkımlar, doğal felaketler ve çevresel sorunların oluşmasında önemli etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Ekoeleştiri yazın dünyasını da insan merkezli anlayışlardan kaynaklanan sorunların araştırılması ve olası çözüm yollarının bulunup geliştirilmesi için harekete geçirmeye yönlendirmektedir. Eleştirilerini özellikle insan merkezlilik üzerine yoğunlaştıran ekoeleştiri anlayışı için kavram kullanımı da önemli hale gelmiştir. Ekoeleştiri, bu nedenle insanı merkeze koyabilecek kavramların kullanımından özenle kaçınmaktadır. Ekoeleştiri sözcüğünün bu yeni eleştiri yaklaşımı için isim olarak seçilmesinde bu özelliğinin ön planda tutulduğu açıktır. Ülkemizde ekoeleştiri yaklaşımının yaygınlaşmaya başlamasından sonra birbirine benzer olduğu düşünülen ekoloji ve çevre kavramlarının kullanımında dikkatli olma gereği ortaya çıkmıştır. Söz konusu kavramların seçilmesi ve kullanımı ekoeleştirel ve kapitalist söylemde farklılıklar göstermektedir. Bu yüzden birbiri yerine kullanılabilen bu kavramları uygulama alanına taşımının basit bir sözcük seçiminden ibaret olmadığı, söylemsel farklılıkları da yansıtabileceği dikkate alınmalıdır. Makalede çevre ve ekoloji kavramlarının etimolojilerinden faydalanılarak kapitalist ve ekoeleştirel söylemlerdeki gelişimlerine ve kullanım farklılıklarına değinilmektedir. Bazen bilinçsizce birbiri yerine kullanılan ekoloji ve çevre kavramlarının bazen de kendi düşmanını kendisi oluşturarak onu kontrol altında tutmak isteyen kapitalist söylem içerisinde bilinçli olarak birbiri yerine kullanılmaya çalışıldığını gözlemlemek olasıdır. Bu söylem farklılıkları afiş, televizyon programı, filmler ve gazete haberinden oluşan medya çalışmaları örneklemeleriyle incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ekoeleştiri, Ekoloji, Çevre, Medya Çalışmaları, Kapitalizm.

Giriş

Ekolojik yıkımlar, doğal afetler ve çevre sorunları yaşadığımız çağda sıklıkla karşımıza çıkan olgular haline gelmişlerdir. Bu olguların oluşmasında,

1 Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü.
toska@atauni.edu.tr

gelişmesinde ve dünya üzerindeki yaşamı tehdit edecek hatta sonlandıracak boyuta ulaşmasındaki en önemli etmenler arasında insan merkezli düşünce sistemi ve yaşam tarzı vardır. Bu bağlamda kültürel etmenlerin doğa ve çevre yıkımlarına neden olduğu söylenebilir. Türk Dil Kurumu'nun Genel Türkçe Sözlüğü'ndeki insan merkezli kültür tanımı, bize doğa ve çevre yıkımına neden olan kültürel etkenler konusunda ipucu verebilir. Kültürün bu sözlükteki tanımı şöyledir:

tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü (<http://www.tdk.gov.tr>)

Tanımdan da anlaşılacağı üzere insanın doğal çevresine egemenlik kurabilmesi için kullanacağı maddi ve manevi araçların her biri bu yıkıma neden olabilir. Yaratma gücünden ziyade tahrip gücü kullanılan teknoloji buna en güzel örneklerden biridir. Ekoeleştiri ekolojik sorunların yüzeysel çözümüne odaklanan girişimlerden ziyade, sorunların ortaya çıkmasına neden olan yukarıda bahsedilen unsurlar üzerinde düşünerek, bunların değişmesine ve hatta ortadan kaldırılmasına yoğunlaşan bir girişim olarak ortaya çıkmıştır. Ekoeleştiri, kültürel etmenlerin ve 'insan'ın derinlemesine en iyi şekilde yansıtılacağı, inceleneceği ve değerlendirileceği yazın dünyası ile ekolojik yıkımlar, doğal afetler ve çevresel sorunlar arasındaki ilişkiyi de ele alan disiplinler arası bir yaklaşımdır.

Ekoeleştiri bir disiplin haline gelmeden öncede, bu konularla ilgili çalışmalara yazın dünyasında rastlamak olasıdır. Bir disiplinden ziyade akademisyenlerin birbirinden habersiz ve bağımsız bir şekilde çeşitli arayışları olmuştur. Daha sonra doğaya ve çevreye karşı duyarlı akademisyenlerin bir araya gelmesiyle bu yeni yaklaşımı isimlendirme süreci başlamıştır. Bu yeni yaklaşım için ekoeleştiri ('ecocriticism')den başka 'ekoyazınbilim' (ecopoetics), 'çevreci yazın eleştirisi'(environmental literary criticism), ve 'yeşil kültür çalışmaları'(green cultural studies) gibi terimler de önerilmiştir. Fakat "bazı eleştirmenlerin ekoeleştiri ('ecocriticism') teriminin kısa oluşu, ekoeleştirel ('ecocritical') ve ekoeleştirmen ('ecocritic') gibi diğer sözcük biçimlerine kolayca dönüşebilirliğinden dolayı bu kavramı benimsemişlerdir (Glottfelty, 1996: xx). Akademisyenlerin 'eco'(eko)yu 'enviro'(çevre)ye tercih etmelerinde ki diğer önemli bir husus da sözcüklerin sahip olduğu ve/veya kazanacakları yan anlamların işlevidir. Bu yan anlamların daha iyi anlaşılması ve birbirleri yerine kullanılmalarında ortaya çıkabilecek sorunların farkında olabilmek için sözcüklerin etimolojik tanımlarına ve disiplinlerde kullanıldığı şekliyle anlamlarına değinmek de yararlı olacaktır.

1. Kavramsal ve Terminolojik Tartışma

William Howarth "Ecocriticism in Context" adlı makalesinde 'ecocriticism'i [ekoeleştiri] oluşturan 'eco' ve 'critis' sözcüklerinin kökeni Yunanca 'oikos' ve 'kritis' sözcüklerine dayanır" der (Howarth, 1996: 69). 'Oikos,' 'ev' anlamına gelen Yunanca bir sözcük olup İngilizcedeki 'ekoloji' (ecology) ve 'ekonomi'

(economy) sözcüklerinin türediği bir köktür. Ecocriticism (ekoeleştir) yi oluşturan sözcüklerden biri olan “ecology” sözcüğünün kökeni ve tarihsel gelişimini Raymond Williams şu şekilde aktarır:

Alman zoolog Haeckel'den çeviri yoluyla gelen bilimsel kullanımı (aslen oecology) 1870'lere kadar gitse de, 20.yüzyılın ortalarından önce İngilizce'de yaygın değildir. Ancak Thoreau'da, görünüşe göre yalıtılmış ve garip gelecek ölçüde uygun ve 1858 yılına ait bir kullanımı vardır. Sözcük Yunanca kök sözcük oikos-ev halkı- ile logos'tan –söylem, buradan da dizgisel inceleme-gelen tanıdık ‘logy’ takısıyla türetilmiştir. Economy [ekonomi], sözcüğün göndergesini paylaşır, yalnız alternatif takısı Yunanca nomia-yönetim- ve nomos'tan –yasa- gelen nomy'dir... ekoloji (Haeckel'in ökologie'si) habitat (18.yüzyıldan itibaren karakteristik yaşama yerini anlatan bir isim, “yaşar” anlamındaki Latince fiil biçiminden) anlamını geliştirdi ve de bitkilerle hayvanların birbirleri ve yaşama alanlarıyla ilişkilerinin incelenmesi biçimini aldı (Williams, 2006: 133).

Daha sonraları yaşama alanı olan ekolojik nişin yani bir organizmanın yaşam sahası ve görevinin insan merkezli anlayışlar tarafından çevreye dönüştürüldüğünü söyleyebiliriz.

Heckel'in (1936) ekoloji tanımlamasında ‘canlıların veya organizmaların çevre'siyle ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır’ tümcesindeki çevre kelimesi ekolojik niş anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla İngilizce karşılığı “environment ya da surrounding ile bir benzetmeye gidilmesi ve bu kelimeye gönderme yapılması ‘Çevre Bilimciliğin’ bir kelime oyunudur (Çalgüner, 2003: 62-63).

Diğer taraftan çevre (environment) kelimesinin etimolojisine baktığımızda İngilizce'de “Environment”ın çevre anlamı 19.yüzyılın başlarına kadar gider; environs'da olduğu gibi (eski Fransızca kök sözcük viron'dan –döngü, devre-gelen Fransızca yakınkök environner- çevirmek, çevrelemek);” (Williams, 2006: 133-134) anlamına gelir. Bu bakımdan çevre sözcüğü, ekolojiden farklı olarak, bitkiler ve hayvanların birbirleri ve yaşam alanlarıyla karşılıklı ilişkilerini incelemekten ziyade merkezdeki bir organizmanın genelde de insanın çevresiyle olan ilişkilerinin incelenmesi olarak algılanmaktadır.

Çevre sözcüğü bilim, sanayi ve kapitalist anlayışlar altında insan merkezliliği ortaya koyan ve geliştiren anlamlar kazanmıştır. Antropoloji sözlüğünde çevre sözcüğü için şunlar söylenmektedir:

Belirli bir zamanda dolaylı ya da dolaysız olarak kişiyi etkileyen, ferdin maddi ve manevi gelişmesini ve yaşam koşullarını belirleyen biyolojik, coğrafi ve toplumsal etkenlerin tamamıdır. Çevre (environment) teriminin dilimizde muhit, etraf, yöre gibi eş anlamları da bulunmaktadır. Çevre kelimesinin yaygın kullanımı; içinde yaşadığımız doğa, yani insanı çevreleyen ancak insan dışı biyo-fiziksel dünyadır. Antropologlar da kavramın bu yaygın kullanımını izlemişlerdir. Şüphesiz bu insan merkezli algılamının gerisinde doğa-toplum/kültür ayrışması bulunmaktadır... Çevrenin günümüzde ‘doğal, ekonomik ve kültürel değerlerin bir bütünü’ olarak ele alındığı da belirtilmektedir. Ne ki bu tür tanımlar insanın gereksinimleri etrafında belirlenmiş bir çevre anlayışını yansıtmaktadır. Bir yönüyle bu bakış açısının

doğruluğu savunulabilir: Günümüzdeki artık tüm doğal çevreler, dolaylı ya da dolaysız olarak insanların etkilerine maruzdur ve/veya insanın kontrolü altındadır (Emiroğlu-Aydın, 2003: 195).

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere ‘çevre’, ekolojideki karşılıklı etkileşim fikrinden yalnızca kişiyi yani insanı etkileyen faktöre indirgenmiştir. Aynı zamanda yaşam alanındaki insan olmayan varlıklar göz ardı edilerek çevre, ‘ferdin maddi ve manevi gelişmesini ve yaşam koşullarını belirleyen’ sanki insan için oluşturulmuş bir alan şeklinde algılanmıştır. Görüldüğü gibi sadece ferde yani insana odaklanılmıştır. Çevre tanımlamalarında insan-insan olmayan karşıtlığı yaratılarak ikilemlerle bir yaklaşım ortaya konmuştur. Bu da ekolojinin bütüncül anlayışının tersine insanı doğadan ayırma girişimlerine destek olmuştur. İnsan doğadan ayrılmakla kalmamış, ayrıldığı doğaya karşı egemenlik kurmaya da çalışmıştır. Çünkü kendisini insan merkezli görüşler etkisi altında doğadan üstün görmüştür. Bu üstünlük insan merkezli anlayış sayesinde o kadar üst düzeye çıkmıştır ki, sözlüğün çevre tanımının son tümcesinde belirtildiği üzere diğer her şey gibi ‘çevre’ de insanın kontrolü altındadır. Özetle söylenebilir ki bu sözlükte verilen çevre tanımları insan merkezli görüşe uygun olarak insanın çevreyi kontrol altına aldığı izlenimini vermektedir. İnsan/kültür-doğa/çevre ayrımına giderek insanın doğadan üstün olduğu savını desteklemektedir.

Psikoloji sözlüğü de insan merkezli görüşü destekleyen tanımlar yapmaktadır. Psikoloji sözlüğünde çevre şöyle açıklanmaktadır: “environment genel anlamıyla, organizmayı çevreyeni, gelişimini ve yaşamını etkileyen dış koşulların toplamı; davranışın gerçekleştiği dış bağlam; “dışımızda” algıladığımız her şey” (Budak, 2003: 179). Bu tanım da antropoloji sözlüğündeki görüşle benzerlik gösterir. Organizmadan kastın insan olduğu “dışımızda” sözcüğünden anlaşılmaktadır. Böylelikle insan-doğa veya insan çevre ayrımına katkıda bulunmaktadır.

Sosyoloji sözlüğünde ise:

çevre (environment) Sözlük anlamıyla bir şeyi kuşatan ya da saran demek olan çevre terimi akademik söylemde çeşitli biçimlerde kullanılır... Çevre başka kullanımlarında bireyin (ya da canlı bir organizmanın) içinde bulunduğu (sınırsız) toplumsal bağlamı gösterir ve burada, Jean Piaget’in bilişsel gelişme çalışmalarında görüldüğü gibi, çevreye adapte olma ve uyum sağlama sorunları öne çıkarılır. Doğal çevre, insan eylemlerinin içinde gerçekleştiği ve bizzat insan eylemleriyle değişikliğe uğratılan bir alan olarak sosyoloji için taşıdığı tüm potansiyel önemine rağmen, nadiren sosyal terimlerde kuramsallaştırılmış; son zamanlara kadar yapılan referanslar dışında fazla ağırlık verilmemiştir. Önemli bir nokta; çevrenin salt doğadan ibaret olmadığı ve insanın müdahalesini de kapsadığı düşüncesi kabul gördüğü halde, çevreye yönelik günümüzdeki toplumsal ve siyasal ilginin fiziksel dünyada (şehirler, evler, kırlar ile hava ve su gibi doğal kaynaklar) yoğunlaşmasıdır. Bu yorumda çevre terimi, cemaat, toplum ve toplumsal grup gibi, fiziksel ve maddi koşullardan ziyade toplumsal ilişkileri öne çıkaran kavramlarla karşı karşıya konmaktadır. Fakat bir çevre sosyolojisinin potansiyelini açığa çıkaran etken, kesinlikle maddedünyanın

özellikleri ve etkisi ile maddi dünyanın toplumsal düzeyde kurulması üzerinde duran çalışmalarıdır (Marshall, 2003: 115-116).

Sosyoloji sözlüğünde de doğal çevrenin insanla karşılıklı etkileşiminin olduğu vurgulanır. Doğal çevre, yapay çevre, toplumsal çevre gibi ayrımlara gidilmesi bu ayrımların insana göre belirlendiğinin bir yansıması olarak algılanabilir. Ayrıca doğal çevre salt fiziksel dünya olarak da görülmüştür. Bu bağlamda fiziksel dünya toplumsal dünyanın karşısına konularak bir bakıma ikilemlenmiş anlayışın devamı sağlanmıştır.

Tüm bu açıklamalar göz önünde tutulduğunda;

ekoloji bilimine benzer olarak ‘ecocriticism’ [ekoeleştirici] şeyler [things] arasındaki ilişkiyi inceler. Daha da ötesi, yan anlam çağrışımlarıyla ‘enviro’[çevre] biz insanların merkezde olduğunu, biz olmayan diğer bütün şeyler tarafından, diğer bir deyişle çevre tarafından kuşatıldığımızı ima ettiğinden dolayı iki anlamlı [dualistic]dir. Aksine yan anlam çağrışımlarıyla ‘eco’[eko] ise birbirine bağlı toplulukları, iç içe geçmiş sistemleri ve birimlerin unsurları arasındaki güçlü bağları ima eder (Glotfelty, 1996: xx).

Öyleyse insan merkezli ve ikilemlenmiş bir bakış açısı yerine yeryüzü merkezli ve her varlığın özsel bir değeri olduğunu savunan, yeryüzündeki bütün canlı ve cansız varlıkların birbiriyle etkileşim halinde olduğunu belirten ve yazınsal yapıt incelemelerinde insanı ön planda tutan yaklaşımlardan uzaklaşmak isteyen bu yeni yaklaşım için ‘eko’nun ‘çevre’ den daha uygun olduğun söylemek olasıdır.

Ekoloji ve çevre sözcüklerinin kullanımı endüstriyel alan ve endüstriyel alanla direkt bağlantılı olan bilim dallarında da farklılık göstermektedir.

Resmi bilim çevrelerine ilişkin YÖK kategorizasyonuna baktığımızda, Sosyoloji bilim dalının altında Ekolojiye yollama yapan bir bilim dalı yok. Ekoloji ve Çevre ile ilgili bilim dalları şöyle: Kamu yönetiminin altında ‘Kentleşme ve Çevre Sorunları’; Hukukun altında ‘Çevre Hukuku’; Biyolojinin altında ‘Bitki Ekolojisi ve Hayvan Ekolojisi’; Orman Bilim kolunda ‘Toprak İlimi ve Ekolojisi’; Mimarlık Bilim kolunda ‘Çevre çözümlemesi ve denetim ile Tarih-Çevre Değerlendirilmesi’; Kimya Mühendisliğinde ‘Çevre Teknolojisi’; Çevre Mühendisliğinde ‘Çevre Bilimleri ve Çevre Teknolojisi’; Tıpta ‘Tıbbi Ekoloji’. Dikkat edilirse, hemen saptanabilecek bir görünüm vardır. Doğa bilimlerinde ve Tıpta kavramın adı Ekoloji; işin içine Mühendislik ve Endüstriyalist paradigmanın belirlediği sosyal bilimlerin cari durumu girince, kavramın adı birden ‘çevre oluyor’. Ekoloji terimi yerine çevre kelimesinin yeğlenmesi, endüstriyalist bir yaklaşımın bir yansıması olup, sözü geçen bilim insanlarındaki insan-merkezci mantığın bir izdüşümüdür (Çalgüner, 2003: 8-9).

Endüstrinin doğması ve gelişimi ile beraber doğanın tanımı insan merkezli anlayışa bağlı kalmakla birlikte farklılaşma gösterir. Doğa-insan karşıtlığı ile doğadan uzaklaştırılmaya başlanan insan, endüstri ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte doğayı artık bir tüketim veya üretim nesnesi olarak görmeye başlar. Kapitalist anlayışla şekillenen endüstri doğayı araçsal değere sahip bir kaynak olarak görür. Sözde insan refahı ve gelişmek için doğa hem kaynak hem de hammadde rezervidir.

Toplumun üretim için üretim kuralıyla yönetildiği ve büyümenin ölümün tek panzehiri olduğu bu nicel denklilikler alanında, doğal dünya doğal kaynaklara benzersiz bir başıboş sömürü alanına indirgenir. Kapitalizm, doğanın insan tahakkümüne sokulması doğrultusundaki kapitalizm öncesi nosyonu onaylamakla kalmaz aynı zamanda doğanın talanını toplumun temel yasasına dönüştürür (Bookchin, 1996: 69).

İnsan merkezli anlayışlar doğrultusunda doğa bir hammadde rezervi ve kaynağı olarak görülmekten daha da kötü bir duruma getirilmiştir. Kapitalist anlayış çerçevesinde doğadan artık bir meta olarak söz edilmektedir. ‘Çevre Malları’ terimiyle iktisat alanında karşılaşmak olasıdır. Prof. Dr. Koray Başol ve Arş.Gör. M.Faysal Gökalp tarafından yazılan “Ekonomi ile Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilere Bir Bakış-I” adlı makalede ‘Çevre Malları’ terimi şu şekilde kullanılmaktadır: “Tabiatın kendini yenileme gücünün bir sınırı olduğu anlaşıldığından beri ‘Çevre Malları’ adı verilen değerlerin de önemi artmıştır” (Başol-Gökalp, 1991: 46-47). ‘Çevre Malları’ teriminin kullanımı yalnızca iktisat alanıyla da sınırlı değildir. Öğretim Görevlisi Şule Kıyıcı’nın hazırladığı DTO226 Turizm ve Çevre Ders Notları adlı sunumda ‘Çevre Malları’ndan şu şekilde bahsedilmektedir:

Doğal ve tarihi varlıklar üretim ve tüketim malları yanında çevre malları olarak anılırlar. Çevre Malları, artıklar, üretim ve tüketimde kullanılmayan değerler, doğal ve tarihi varlıklardır. Doğal kaynakların sınırsız olmadığına anlaşılması ve doğanın kendinin yenileyebilmesinin belli koşullara bağlı olduğunun görülmesi, bu değerlerin sınırlı birer kaynak ve birer ekonomik mal gibi ele alınmaları gereğini ortaya koymuştur. Çevre ekonomistleri, toprak, su, hava gibi kaynakları doğal sermaye olarak da adlandırmaktadır (Şule Kıyıcı, DTO226 Turizm ve Çevre Ders Notları).

Görüldüğü gibi çevre terimini kullanarak doğaya bir meta olarak yaklaşmak insan merkezli görüşlerin ve kapitalizmle şekillenmiş endüstrinin ortak sonuçlarından biridir. Bu bağlamda ekolojik sorunlara çevre sorunları gibi yaklaşmak bu düşünce sistemin geliştirdiği daha yüzeysel bir anlayışın ürünüdür. Çünkü bu yaklaşımın çevre duyarlılığı insanın sahip olduğu mal varlığından en etkili (karlı) ve uzun ömürlü bir şekilde faydalanmasına odaklanmaktadır. Sözü ettiğimiz iktisat alanındaki makalede bu durum şöyle açıklanmaktadır:

Oysa insanlığın sahip olduğu mal varlığının en uygun biçimde kullanılması gerekir. Üretilen mal ve hizmetlerin dolaşımını en çoğa çıkarmak pahasına, bu mal varlığının yok edilmesi savunulamaz. Bu amaçla ekonomistler, yıpranma (amortisman) kavramının çevreye uygulanması zorunluluğundan söz ederler. Çevre mallarının geleceğinin güvence altına alınması, üretimin bir bölümünün bu yıpranmanın giderilmesine ayrılmasını zorunlu kılar. Bu kuşaklar arasındaki dayanışmanın da bir gereği sayılmaktadır. Bozulan doğal çevre bir daha eski durumuna getirilemeyeceği için, bugünkü kuşakların bir ölçüde özveride bulunmak pahasına da olsa bunu göze alması gereklidir. İşte bu nedendir ki, çevre sorunlarına uzunca bir dönem için yaklaşmak gereği genellikle kabul edilmektedir. Çevre bir toplumsal hesaplar sistemi içine sokulmakta, korunması ve geliştirilmesi harcanacak kaynakların gelecekte avantaj ve dezavantajlarının

bugünkü para değeri üzerinden hesaplanması önem kazanmaktadır (Başol-Gökalp, 1991: 46-47).

Anlaşılabileceği gibi insan, çevre denen kaynakları o kadar çok sahiplenmiştir ki bunu dilediğinde kullanmakta hatta doğal çevrenin bir daha eski konumuna gelemeyeceğini bildiği halde sömürmekte bir sakınca görmemektedir. Hatta günümüz insanı çevreye verdiği tahribatı azaltarak gelecek kuşakların da çevreyi sömürmesine olanak sağlayabilir. Bu anlayışta çevreci olmak kapitalist öğretinin ışığında doğadan maksimum düzeyde ve sürede yararlanmanın telaşına düşmek anlamına gelebilir. Bu bağlamda günümüzde etkileri artan doğal felaketler, ekolojik ve çevresel sorunlara karşı tepkilerini ortaya koyan insanların 'çevreci' terimini kullanırken dikkatli olmaları gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çünkü Bookchin'in de belirttiği üzere;

Çevreci terimiyle ahlaki bakımdan yansız, ama somut pragmatik amaçlar açısından doğanın daha etkili teknik yönetimini kastediyorsak, böylesi bir yaklaşım, pekala 'çevreci' olarak betimlenebilir. Dolayısıyla çevrecilik doğa mühendisliğinin bir biçimi olarak görülebilir. Çevrecinin hedefleri, 'ekolojiktik'in birçok ifadesinde örtük olarak bulunan, doğa ile insan arasındaki eşsiz iyi niyetli bir ilişkiyi; özellikle biyosfere saygıyı, onun parametrelerine göre faaliyet yürütmek için bilinçli bir çabayı ve toplumla doğal dünya arasında bir ahenk yaratma girişimini öngören hedefler değillerdir. Aslında, 'doğa' ve 'ahenk' gibi sözcüklerin çevreci için bir anlamı olup olmadığı da kuşkuludur. 'Doğa' 'doğal kaynakların bir keşfi', 'ahenk' de 'uyum sağlama'nın şiirsel bir metaforu olarak görülür. Çevrecilik, kamu sağlığına en az zararı vermek ve hammaddelerin gelecek kuşaklar için korunmasına gereken önemi vermek suretiyle, bu kaynakların verimli ve temkinli kullanılması hedefini ileri sürer (Bookchin, 1998: 106).

Bookchin'in sözünü ettiği anlayış çerçevesinde ortaya çıkan ekolojik sorunların temel nedenlerine odaklanmayan çözümlerin kapitalist anlayışı devam ettirecek hatta ona hizmet edecek noktada kalması manidardır. Sorunların gerçek nedenlerine odaklanmaya izin vermeyen bu anlayış olası sığ çözümlerin bile önüne engel koyan fikirleri tartışmaya açmaktadır. Çevresel sorunların yerelden küresele doğru ilerlediğinin farkında olan bu sistem yerel olanaklarla sağlanabilecek olası çözümlerin maliyetine diğerlerinin de ortak olmasını aksi takdirde bunun ciddi sorunlar doğurabileceğini ileri sürer.

Çevrenin kirlenmesi, bozulması, tüketilmesi vb. problemlerin çözümü de küresel kamusal maldır ve sunumu için küresel ölçekte işbirliği içinde hareket edilmesini gerektirir. Yerel ve bölgesel nitelikte çevre sorunları vardır. Ancak, yerel ve bölgesel düzeyde olsalar bile, hemen her çevre sorunu, biriktikçe küresel bir sorun haline gelmektedir. Örneğin suyolları ve nehirler bölgesel nitelik taşırlar. Kirliliğin nehirlerin döküldüğü büyük denizler, bu alanları doğal dengisini bozarak küresel sorunlara yol açarlar. Orman yangınlarının söndürülmesi, tam kamusal bir bölgesel mal iken, ormansızlaşma, çölleşme ve küresel ısınmaya yol açar ki, Brezilya yağmur ormanlarının korunması tam kamusal bir küresel mal olarak kabul edilmektedir... Çevre küresel kamu malı için de bedavacılık problemi söz konusudur. Bu noktada, karşımıza bazı sorular çıkmaktadır. Hangi çevre sorununun, hangi ölçüde azaltılacağına kim karar verecektir? Hangi çevre politikalarının uygulanacağı, maliyetlerin kim

tarafından üstlenileceği nasıl belirlenecektir? Devletlerin bu konudaki kararını, uygulayacakları politikaları düzenleyecek karar organları kim olacaktır? Özetle, çevre konusunda yapılan iyileştirmelerin bir küresel kamusal mal olması ve faydasından tüm dünyanın yararlanması nedeniyle bedavacılık sorununun nasıl çözüleceği gibi sorular hali hazırda cevap beklemektedir (Yağın, 2009: 300-301).

Çevreci yaklaşımların, sorunların ortaya çıkmasını önleme amacı gütmeyeceğini bir tarafa bıraksak bile, olası çözüm yollarını da kapitalist zihniyetin etkisi altında ve bir bakıma kapitalist sistemin çıkarlarını da göz önünde tutarak yönlendirdiği anlaşılabilmektedir. Bir bakıma Batı Medeniyeti'nin ya da kapitalizmin kendi karşıtını kendisinin oluşturduğu söyleminden yola çıkarak, söz konusu medeniyetin ekolojik sorunları çevre sorunlarına dönüştürerek bir karşıtlık oluşturduğu ve kendisine temelde zarar vermeyecek şekilde kontrol altında tutmak isteyen bir tavır sergilediği söylenebilir. Dolayısıyla, kapitalizmin veya insan merkezli öğretinin etkisindeki Batı Medeniyeti'nin çevreci hareketi hiçbir zaman kendi oluşturduğu ya da gelişmesine destek verdiği mevcut bilimsel, felsefi, ekonomik ve etik değerlerin sorgulanması ve değiştirilmesi noktasına dönüştüğü ekolojik hareket haline gelmesine izin vermeyeceği ileri sürülebilir.

Kapitalizmin veya insan merkezli anlayışların etkisi altındaki Batı Medeniyeti'nin en önemli dayanak noktalarından biri teknolojidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi doğayı maksimum düzeyde ve sürede sömürmek isteyen çevreci anlayışa sahip bu sistemlerin en büyük araçlarının başında da teknoloji gelir. Sanayi devrimiyle birlikte insan-doğa arasındaki ilişkinin kopmasına işaret eden Fromm'a göre ilk zamanlarda insanın doğa üzerinde hiç bir gücü yoktu, insan aklı doğanın tanrılarını avuntuya dönüştürdü. Fromm, bu arada insan aklının, Tanrılarını gereksiz hale getirip, doğayı bir kafesin içine hapsederek, vücudunun Tanrılar kadar güçlü olmasına olanak sağlayan teknolojiyi ürettiğini belirtir (Fromm, 1996: 35). Bu sayede teknolojinin, bir zamanlar doğaya karşı çaresiz kalan, ona karşı çaresizce boyun eğen insan tipinden, doğayı kendisi karşısında çaresiz bırakan ve ona boyun eğdiren insan tipine dönüştürmede rol oynayan başarılı faktörlerden biri olduğu ileri sürülebilir. Fromm aynı zamanda teknoloji yüzünden insan ile doğa arasındaki bağın zayıfladığından yakındır. Ona göre doğanın insan üzerindeki etkileri geçmişte dolaysızken, şimdi teknoloji sayesinde dolaylı olarak gerçekleşmektedir ve böylece doğanın değil de teknolojinin aslında her şeyden sorumlu olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Teknolojinin dünya genelinde kazandığı önem ve güven o kadar ileri düzeye ulaşmıştır ki insan, insan merkezli anlayış etkisi altında kullanılan teknolojiyi doğal, çevresel ve ekolojik yıkımların oluşmasında önemli bir sebep olarak görmekten ziyade, onu bu konumuyla bu yıkımların üstesinden gelebilecek en önemli çözüm aracı olarak görmektedir. Oysa Çalgüner, bu fikrin çok sağlıklı olmadığını ekoeleştirel bir yaklaşımla ortaya koymaktadır.

Ekosistemlere (doğaya) yönelik 'yıkımı' önlemek; Kantçı teknolojinin aklına ve insafına bırakılmaz. 'Ne kadar kirletirsek (yıpratırsak), o kadar temizleme

teknolojisini de üretiriz' mantığı, çapkın bir kocanın, karısını aldatıp, her seferinde özür için tek taş pırlanta almasına benzer. En sonunda karısını ve en acısı da yüzüklerini kaybedebilir (Çalgüner, 2003: 52).

Bu bakımdan;

[yeryüzümerkezli], ilerleme, doğaüstünde egemen olma, ekonomik büyüme amaçlarından, mevcut değer ve tutumlardan vazgeçilmedikçe insan zekâsının ve teknolojinin sorunları çözme yeteneği konusunda karamsardırlar. Onlara göre, amaçlar değişmedikçe, teknolojik çözüm denemeleri, sorunu daha da ağırlaştırmaktan başka bir şeye yaramayacaktır. Yapılması gereken iş, doğanın koyduğu sınırları kabul edip kaynakları sınırlı olan bir dünyada yaşamaya uygun olmayan amaçları ve değerleri terk edip, uygun olanları benimsemektir (Ünder, 1996: 25).

2. Eleştirel Medya Okumaları

Bu tartışmalar ve anlayışlar ışığında çalışmanın geri kalan kısmında bu konularla ilgili medya örnekleri ekolojik ve çevreci okumalarla incelenmeye çalışılacaktır.

Çevrecilik ve insan merkezli anlayışların uyumunu bir televizyon programında da görmek olasıdır. 26 Kasım 2011 tarihinde yayınlanan “Dünyayı Geziyorum” adlı programda çevreciliğin doğaya karşı şirin yüzü, ama aynı zamanda insan merkezli anlayışla şekillenen doğaya karşı hoyrat yüzü birlikte gözlemlenmektedir. Programın bu bölümünde tanıtımı yapılan ve Afrika’daki doğal ve yaban hayatın ortasına kapitalist zihniyet tarafından ihtiyaçmış gibi gösterilerek inşa edilen beş yıldızlı otel bölgedeki yaban hayatı yerinden etmekle kalmamış aynı zamanda doğal göletleri de içine alarak oradaki canlıların yaşamı için bir tehdit de oluşturmuştur. Daha fazla turist getirisi için oteldeki havuzlardan (göletlerden) su içmeye mecbur bırakılan canlılara bu izni vermek çevreci yaklaşımla oldukça örtüşmektedir. O canlıları sevecen şekilde sunan sunucu da hayvanlara karşı olan bu tutumuyla gayet çevreci durmaktadır. Fakat aynı sunucu insan merkezli ve kapitalist öğretinin etkisi altında biraz düşününce bu olayı bir yağmalama olarak algılamaktadır. Kimin kimi veya neyin neyi yağmaladığı konusunda daha net karar verebilmemiz için biraz da yeryüzü merkezli bakış açıları ile olayları yorumlamamız gerekmektedir.

Kapitalizm ve çevrecilik arasındaki ilişkiyi market zincirlerinin uygulamalarında da gözlemlemek olasıdır. Afişte görüldüğü gibi (Foto: 1) bir tarafı yeşil olan diğer tarafı kurumuş bir ağacın fontunda “Gereksiz poşet tüketiminden kaçınalım doğayı kirletmeyelim. Çevreye karşı duyarlı olalım” yazmaktadır. Olası giderlerini azaltmayı göz önünde tutarak böyle bir uygulamaya giden şirketin gerçekten çevreye karşı duyarlı olup olmadığı tartışmalıdır. Çünkü aynı afişin ön yüzünde onların giderlerini değil de karlarını artıracak tüketim mallarının reklamı yapılmaktadır. Doğal varlıkları ve bunların sonucunda oluşan tüketim mallarını daha çok almamız, hatta ihtiyacımızdan da daha çok almamız konusunda benzer şirket(ler) kampanyalar düzenlemekte ve reklam vermektedirler. Bu afiş onların iki yüz(lülüğü)ünü göstermesi açısından son derece manidardır. Çünkü onların gerçek amacı doğaya verdikleri ciddi zararları göz ardı ettirmeye çalışarak, zararın sanki tüketicinin kendisinden

kaynaklandığı izlenimini yaratmaktadır. “Doğa” için veya onların gözüyle “çevre” için adımlar atmakta önceliklerinin kendi gider kalemlerini azaltmak olduğu açıktır.

Kapitalizm ve insan merkezli görüşün ağır bastığı yapılara örnek olarak küresel ısınma, çevresel felaketler ve doğal afetlerle ilgili filmler gösterilebilir. Bu filmlerden bir tanesi de yönetmen Roland Emmerich’in çektiği “Yarıdan Sonra” adlı filmidir. Bu filmde dünyanın küresel ısınmayla birlikte gireceği yeni bir buz devrinden söz edilmektedir. Bu buz devri yaşanırken oluşacak fırtınalar ve gelgit dalgalarının yaratacağı etkiler göz önüne getirilmektedir. Film her ne kadar doğal afetler üzerine kurulu olsa da daha önce bahsedilen sebeplerden ötürü ekolojik olmayan çevreci bir bakış açısını yansıttığını ileri sürebiliriz. Film dünya üzerinde yaşayan insanların karşılaştığı soruna ve bu sorundan nasıl kurtulacağına odaklanmaktadır. Bu sorunu ortaya çıkaran asıl etmenlerin neler olduğu filmde derinlemesine tartışılmamaktadır (Etik, Bilim, felsefe, teknoloji, insan merkezlilik ve kapitalizm). Filmde sorunla (küresel ısınma) ilintili olarak verilen örnekler sadece insanlar, arabaları ve egzozları ile lüks tüketimden ibarettir ve tek bir endüstri kuruluşu ya da kapitalist örneğe yer verilmemektedir. Filmde buzul çağına giriş esnasında ölen insanların ya da donan yakıtların sebebi olarak bu değişime önceden hazırlıklı olunamaması gösterilmektedir. Ani buzul çağına giriş ölümlerin sebebidir. Eğer filmde bu felaketten kurtulan insanlar gibi onlar da bilimi dinlese ve teknolojinin sağladığı teknik ekipmanlardan yararlansalar kurtulma şansları vardır. Filmin son sahnesinde de görüldüğü gibi zorluklar yaşanmasına rağmen Amerika’nın sembolü gökdelenlere ve Özgürlük Anıtı’na hiçbir şey olmamıştır. Teknolojinin eserleri, insanları bu felaketten kurtarabilmiştir. Bilim adamının söylediği gibi insan daha önce de buzul çağını atlattığı ve bu buzul çağını da atlatacağı; bu da bizim insan merkezliliğimize ayrı bir güven vermektedir. Başkanın filmin kapanış konuşmasında belirttiği gibi insanlığı en büyük düşmanını yani doğayı tekrar yenmeyi başarmıştır. Başkan doğadan tekrar doğal kaynaklar olarak söz etmektedir ve sıkıntı daha önce belirttiğimiz gibi bu doğal kaynakların tükenmez olduğunun anlaşılmasıdır. Filmde verilen en önemli mesajlardan biri bu denli büyük doğal afetlerden bile fayda zarar hesabı yaparak en az kayıpla kurtulmamızı sağlayacak bilime, teknolojiye ve kapitale sahip olduğumuzdur. Ancak filmdeki çevreci mesaj tükenmez olmadığını anladığımız doğal kaynakları daha temkinli kullanmamız gerektiğidir. Filmin sonunda yaşamını uzayda da olsa devam ettiren bir insan ırkı vardır ve bu insanlar doğayı hiç olmadığı kadar net görmüşlerdir. Doğa kendini yenilemiştir. Korkulacak bir şey olmadığı gibi tüketilecek daha çok şey ortaya çıkmıştır.

Aynı yönetmenin diğer filmi *2012* de benzer mesajları içermektedir. Doğal afetlerle başlayan film yeryüzündeki yaşamı sonlandıracak düzeye gelmiştir. Bu filmde de doğa bir tehdit unsuru olarak gösterilmektedir ve dünyanın bir kullanım tarihinin olduğu saptanmıştır. İnsanlığın, bilimin, teknolojinin ve kapitalizmin görevi insanlığın devamlılığını sağlamaktır. Bu filmde de insan dışı yani insandan kaynaklanmayan bir etken sorunun nedeni olarak gösterilmektedir ve bu etken doğanın bir parçası olan güneşteki patlamalardır;

yani aslında doğanın kendisidir. İnsan tarafından neden olunabilecek sorun yine sadece lüks tüketim olarak sunulmaktadır. Bu özellik ve insanlığı kurtaracak gemiye alınan belli başlı hayvanlar filmin en çevreci özellikleridir. Ama filmdeki esas sorun insan ırkının soyunun tükenip tükenmemesi meselesidir. Bunun için en güvenli yer doğa değil teknolojinin ürettiği dev gemilerdir. Bu gemileri inşa etmek için daha çok paraya yani kapitalizme ihtiyaç olduğu da unutulmamalıdır. Bu filmde doğanın ürettiği kıyamet diğer filme göre daha geniş ve şiddetli olarak tüm dünyayı kapsamasına rağmen insanoğlu yarattığı teknoloji sayesinde kıyametten bile kurtulabilecek bir güce sahip olmuştur. Söz konusu yapımda da kapitalizmin, insan merkezli görüşün ve bilimin bir eleştirisi veya sorgulaması yoktur. Bu iki filmde de kültür-doğa karşıtlığı yaratılmakta ve doğa, kültürün en büyük ve vahşi düşmanı olarak gösterilmektedir. İnsanın bu düşmanından kurtulabilmesi için bilime, teknolojiye ve kapitalizme güvenmesinin bir zorunluluk olduğu vurgulanmaktadır. Filmlerin sonunda kültür tekrar galip gelerek doğa üzerindeki egemenliğini pekiştirip, doğayı fethetmeyi, yenmeyi ve tahakkümü altına almayı başarmaktadır.

Sinemalarda bu bağlamda gösterime giren en ciddi yapıtlardan biri de *Avatar*'dır. *Avatar* filmi insan-doğa uyumuna göndermelerde bulunsa da verdiği mesajlarla çevreci olmaktan öteye gidememiş gibi görünmektedir. Çünkü filmde üzerinde durulan önemli konulardan biri bir hayatın sönerken diğerinin başlamasıdır. Bu dünyada hayat son bulsa bile sahip olduğumuz teknoloji sayesinde başka gezegenlerde hayatımıza devam edebilme şansımız vardır. Bu filmde de etik anlayışlarımız ve insan merkezli yaşam biçimlerimiz ile kapitalizm tam manasıyla sorgulanmamaktadır. Bilimin kapitalizme vereceği bir yanıt yoktur. Çünkü filmde belirtildiği gibi "herkesin maaşlarını bu (maden) ödüyor senin bilimini de bu karşılıyor." Filmde çevreci konulara çok sık yer verilmesine rağmen Batı Medeniyeti dışında insanlığı ve doğayı kurtaracak başka bir yöntem olmadığının altı çizilmektedir. Diğer gezegendeki doğal kaynakları ele geçirebilecek teknolojiye sahip dünyalı insanlara kendilerinden olan bir insan karşı çıkmadığı zaman engel olabilecek hiçbir varlık yoktur. Ancak Batı Medeniyeti'nden bir insan aralarına karışıp onlara yardım etmeye karar verdiğinde işler yoluna girer, hatta doğa yani tabiat ana bile ancak o zaman orada yaşayan insanlara ve varlıklara yardımcı olur. Bir beyaz insana hem de seçilmiş bir beyaz insana her zaman ihtiyacımız olacaktır. Filmdeki bu tema dünyada kapitalizme karşı tek ciddi tehlike olarak duran ekolojik ya da çevreci hareketin yalnız Batı'nın yani kapitalizmin kendisinin üretimi olabileceği izlenimi verilmektedir. Kapitalizm kendi karşıtını kendi içinde yaratarak onu kendi kontrolü altında tutmayı başarmak istemektedir. Filmde verilen bir diğer ilgi çekici mesaj geldikleri dünyada yeşil kalmayan insanların orada yaşamaya devam edebilmelerinin mümkün olduğudur. Hayatları sonlandığı veya sonlanacağı için değil, çok değerli madenleri sömürmek için sahip oldukları teknolojiyle buralara kadar gelebilmeleridir. Filmde doğayla uyumlu yaşayabilmek için ilkel topluluklara geri dönmemiz gerektiği mesajı açık bir şekilde verilmektedir. Doğayla uyumun tek yolu ilkel olmaya indirgenmiştir.

Bu filmlerde de görebileceğimiz politikaları Bookchin şu şekilde dile getirir:

“Hayatta kalmak için bizi uyumcu stratejilere mahkum eden yoğun güçsüzlük duygusu nedeniyle, bugün düşüncelerimiz nefes aldirmayan bir pragmatik zihniyetin altında. Sözde bir ‘fayda-risk ikilemi’ etiğine dayanan bir ‘dengeler’ toplumunda yaşıyoruz. ‘Dengeler’ etiği bizi giderek en kötüye razı olma sınırına taşıyan daha az kötüler arasında bir seçimi gerektirir...Politika artık erdem yerine kötünün, adalet yerine adaletsizliğin dünyası, ‘iyi’nin, ‘haklı’nın ya da ‘adil’in ‘daha az’ ya da ‘daha çok’ aşılmasıyla dolaymlanan bir dünya haline gelmiştir. Genelde artık neyin ‘haklı’, ‘iyi’ ya da ‘adil’ olduğundan değil; sağladığımız ‘fayda’ya göre, daha doğrusu, maruz kaldığımız tehlikelere ya da yoksunluklara göre, neyin daha az ya da daha çok kötü olduğundan bahsediyoruz” (Bookchin, 1998: 37-38).

Bu üç filmde de kapsamlı bir sistem analizi ve/veya eleştirisi, sorgulaması yapılmamaktadır. Çünkü üç filmin de vermek istediği ortak mesaj bu sıkıntılıların bireylerden kaynaklanıyor olmasıdır. Eğer kötü başkan yardımcıları değişirse ya da iyi niyetli bir birey ortaya çıkarsa sorunların çözümü de gerçekleşecektir. Bu filmler aynı zamanda bizde ekolojik problemlerin çözümü için bir rahatlama sağlamaktadır.

Ayrıca filmlerden birinin yönetmeni olan James Cameron’un ortak olduğu şiddet kapitalizmin sadece dünyayı tüketmekle kalmayacağını uzayı da bir doğal kaynağa çevirerek bundan kar elde etmeye çalışacağını sinyallerini vermektedir. Dünyadaki kaynaklar tüketilse bile tüketilecek yeni kaynakları bulmak olasıdır. Söz konusu haber de şunlara yer verilmektedir:

Google’ın Yönetim Kurulu Başkanı Eric Schmidt, CEO’su Larry Page ve Yönetim Kurulu Üyesi Ram Shriram’ınr başını çektiği 9 isim, göktaşlarında bulunan ve değeri trilyonlarca dolara kadar çıkan madenleri Dünya’ya getirmek üzere, Planetary Resources (Gezegensel Kaynaklar) adlı bir şirket kurdu.

22 trilyon dolarlık maden Yatırımcıları arasında, bilimkurgu filmleriyle tanınan ünlü yönetmen James Cameron’ın da bulunduğu şirket, gözünü öncelikle gezegen bilimci John S. Lewis’in keşfettiği Amun 3554 göktaşına dikti. Bu göktaşında, 8 trilyon dolarlık platinyum, 8 trilyon dolarlık demir ve nikel ile 6 trilyon dolar değerinde kobalt bulunuyor. Planetary Resources’ın odaklandığı Amun 3554 adlı göktaşındaki 22 trilyon dolarlık madeni işletmeyi başaran şirketin dünyanın en büyük ve zengini olacağı belirtiliyor.

Yeni bir endüstri doğuyor. ABD’nin Seattle kentinde yapılan tanıtımda konuşan Planetary Resources Kurucu Üyesi Peter Diamandis, uzayın doğal kaynaklarla dolu olduğunu belirterek, “Bu kaynakları insanlığın hizmetine sunacağız. Bu, tarihin en büyük ticari fırsatlarından birisi. Planetary Resources şirketini üç yıl önce ortağım Eric Anderson ile birlikte kurduk” dedi. Şirketin ortağı Eric Anderson ise, “Güneş sistemini ticari etki alanımıza sokuyoruz. Yeni bir endüstri doğuyor” diye konuştu (Hürriyet Gazetesi, 29.04.2012¹).

Bu haberin bize bir kez daha gösterdiği gibi bu insan merkezli Batı Medeniyeti’nin oluşturduğu fiziksel ve metafiziksel değerleri sorgulamadan,

değiştirmeden, ortadan kaldırıp yeryüzü merkezli anlayışa uygun olanlarını yerlerine getirmeden uygulayacağımız çözümlerin pek faydalı olamayacağıdır.

Sonuç

Değindiğimiz kavram tartışmaları ve medya analizleri ışığında ekoloji ve çevre sözcüklerini kullanırken daha dikkatli olmamız gerektiği kanısındayız. “Ekoloji’nin Türkçe’de kullanıldığına aksine ‘Çevre’ anlamını taşımadığını söylemek gerekir. Ekoloji, çevre kavramından daha geniş bir tanımlamadır” (Çalgüner, 2003: 7). Ekoloji ve çevre sadece basit bir terminoloji sorunu değildir; ekoloji ve çevreye bakış açısı, tavrımız ve düşünce yapımızla ilgilidir. “Çevre kavramından, ‘ekoloji’ye geçiş bir terminoloji değişmesi değildir; bir anlayışın değişmesidir. Çevre ile ekoloji kavramları arasında önemli içerik ve yaklaşım farkları bulunmaktadır. Bilgi üretimi ve yorumlaması farklı olan iki kurumsal alanın bütünleştirilmesi eklektik yapılamaz” (Çalgüner, 2003: 9). Raymond Williams’ın da belirttiği gibi;

çevreci ve ilişkili sözcükler, 1950’lerden itibaren çevreyi koruma ve kirliliğe karşı önlemlere ilişkin kaygıyı ifade etmek üzere yaygınlaştı. Ekoloji ve ilişkili sözcükler 1960’ların sonundan itibaren bu konularını devam ettirip genişleterek çevre gruplaşmasının büyük ölçüde yerini aldılar. Bu dönemden itibaren ecocrisis, ecocatastrophe, ecopolitics, ecoactivist’le ve de ekoloji gruplarıyla partilerin daha bilinçli olarak yürütülen oluşumlarıyla karşılaşırız. Ekonomi, politika ve toplumsal kuram, insanın toplumsal ve ekonomik politika için zorunlu temel olarak fiziksel dünyayla ilişkilerine dair olan temel kaygıdan ileri gelen, bu önemli ve gitgide büyüyen eğilim tarafından yeniden yorumlanmaktadır (Williams, 2006: 133-134).

Günümüzde popülaritesini gitgide arttıran ve kapitalist ve insan merkezli sistemler için ciddi tehdit oluşturabilecek akımlar bu sistemler tarafından manipüle edilerek ciddi bir tehdit olmaktan uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Bookchin’in de belirttiği üzere;

[b]ugün bu[ekolojik] kimlik ve amaç ciddi bir aşınma geçiriyor. Ekoloji artık pek moda, pek revaçta oldu; ve bu cıvık popülerlik sayesinde yeni bir çevrecilik hevesi doğdu. Hiyerarşi ve tahakküme hiç olmazsa karşı çıkış vaadini taşıyan bir görüş ve hareketin içinden mevcut kurumları, toplumsal ilişkileri, teknoloji ve değerleri değiştirmek yerine, onlara biraz çeki düzen vermeyi esas alan bir tür çevrecilik doğdu (Bookchin, 1998: 77-88).

Bu yüzden ekolojik hareket çevreciliğe indirgenmemelidir. Kapitalizm şimdi de eko teknoloji, eko turizm gibi terimleri hayatımıza sokmaya çalışmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, kapitalizmin bu terimleri çevreci anlayış mantığıyla kullanıp kullanmadığıdır. Çevreci anlayışa sahip olunarak kullanılan eko sözcükleri de ekolojik hareketin içine çevreci zihniyetin karışma ve daha sonra da egemen olma öngörüsünün bir şekli gibi durmaktadır. Oysa Ekolojik hareket bir nevi Kopernik Devrimi ortaya çıkarmalıdır. Kopernik Devriminden sonra nasıl ki evrenin merkezinin Dünya değil, Güneş olduğu kabul görmüşse, ekolojik hareketle birlikte dünyanın ve yaşamın merkezinin insan olduğu ve insanın yeryüzünün kralı olduğu anlayışının bu anlayışı sağlayan ve destekleyen tüm etmenlerle birlikte değiştirilmesi gerektiği kabul görmelidir.

KAYNAKÇA

Hürriyet Gazetesi, 29.04.2012.

Başol, K. ve Gökalp, F. M. “Ekonomi İle Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilere Bir Bakış I”, <http://www.ekolojidergisi.com.tr/resimler/1-10.pdf>. Erişim tarihi: (01.03.2013).

Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı. (1988).

Budak, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Çalgüner, T. (2003). *Çevre mi? Ekoloji mi?* Ankara: Nobel Basım Evi.

Emiroğlu, K. ve Aydın S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Fromm, H. (1996). “From Transcendence to Obsolescence: A Route Map,” *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Eds. Cheryl Glotfelty and Harold Fromm, Athens: The University of Georgia Press, 1996, s. 35.

Glotfelty, C. (1996). “Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis”, C. Glotfelty-H. Fromm (Eds.), *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology içinde* (s. xv-xxxvii). Athens, Georgia: The University of Georgia Press.

James Cameron (Yapımcı), James Cameron (Senarist), James Cameron (Yönetmen), (2009), *Avatar* (Film).

Kıyıcı, Ş. “D0226 Turizm ve Çevre Ders Notları”. <http://web.beun.edu.tr/dmyo/files/2012/02/cevre3-4-hafta.pdf>. Erişim tarihi: 01.03.2013.

Marshall, G. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (1999).

Özlem Tunca (Yapımcı), (26.11.2011), *Dünyayı Geziyorum* (TV. Programı).

Roland Emmerich, Mark Gordon, Harald Kloser, Larry Franco, Ute Emmerich (Yapımcı), Roland Emmerich- Harald Kloser (Senarist), Roland Emmerich, (Yönetmen) (2009), 2012 (Film).

Roland Emmerich-Mark Gordon (Yapımcı), Roland Emmerich- Jeffery Nachmanoff (Senarist), Roland Emmerich (Yönetmen), (2004), *Yarıdan Sonra* (Film).

Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi: Etik ve Metafizik Görüşler*. Ankara: Doruk.

Williams, R. (2006). *Anahtar Sözcükler*, (Çev. Savaş Kılıç). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Yalçın, A. (2009). “Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, Sayı 21.

ANALYSIS OF ECOLOGY AND ENVIRONMENT CONCEPTS IN THE CONTEXT OF ECOCRITICAL AND CAPITALISTIC DISCOURSES

Abstract: Ecocriticism has increased recently its development and activity in the literary world arguing that anthropocentric thought system and lifestyles have important influences on the emergence of ecological destruction, natural disasters, and environmental problems. Ecocriticism determines the literary world to take action to research problems resulted from anthropocentric understanding and to find and develop possible solutions. The use of concept has also become important to understand the ecocriticism which focuses its criticism especially on anthropocentrism. Thus, ecocriticism avoids using concepts that can put human into the center. It is clear that this feature is prioritised in choosing the word ecocriticism for this new critical approach. After ecocritical approach has become widespread in our country, the need for being careful about using concepts of ecology and environment, thought to be alike, has emerged. Choosing and using the concepts in question show differences in ecocritical and capitalist discourses. Hence, it should be taken into consideration that using these concepts substitutively does not consist of a simple choice of word and may reflect discursive differences. In the article, the development and usage differences of the concepts of environment and ecology are analyzed by considering their etymologies. It is possible to observe that the concepts of ecology and environment are sometimes unconsciously used in place of each other, and are sometimes attempted to be consciously used in place of each other within capitalist discourse wishing to control its own enemy creating it itself. These discursive differences are examined through illustrations of media studies consisting of poster, television program, movies, and news story.

Key Words: Ecocriticism, Ecology, Environment, Media Studies, Capitalism.

Foto: 1